

Mgr Katarzyna Karkutt-Milek

Mgr Agnieszka Bójko

Dr Wojciech Giermaziak

Warszawa – GBL

CIEŻKIE CZASY, TRUDNE DECYZJE, ODWAŻNI LUDZIE

Abstract

The first Prime Minister of Poland after the restoration of independence by Poland and World War I was Ignacy Paderewski. One of his biggest success was receiving a clause in the Treaty of Versailles on the existence of Poland and assignation of its borders. As the effect of the treaty Greater Poland region (Wielkopolska) and a part of Gdańsk Pomerania region (Pomorze Gdańskie) were incorporated into Poland and the Free City of Danzig was created. A plebiscite was decided to be made in some areas (Warmia, Masuria and Upper Silesia). Despite many success, Ignacy Paderewski, because of a tense situation in the parliament, handed Józef Piłsudski his resignation in December 1919. On 13 December 1919 Leopold Skulski became the next Prime Minister. His governance has lasted for only 6 months, but he managed to take up many important issues. In his inauguration speech he already announced fast enacting of constitution, agricultural reform and provisioning the country. Among operations he undertook were, for instance, looking after soldiers of General Haller army, designing a chain of public schools and introducing 8-hour working day. During his governance inflation was reduced, tax reform started, common currency was introduced and works on higher education law began. Already before, when being a Lodz mayor, Skulski had occurred to be a good organizer and administrator. After half-year activity Skulski handed in resignation, among other causes because of three members of parliament had left. Next Prime Minister – Wincenty Witos appreciated his until-then work and nominated Skulski the Minister of the Interior. The first Witos government took place from 24 July 1919 to 13 September 1921. During that time Polish borders, except Polish-Lithuanian border, were finally determined, three silesian uprisings and conflicts in the Eastern Poland, including Polish-Soviet War that had very bad consequences, broke out. Leopold Skulski visited the front that time, organised evacuation and secured towns from the influence of Soviet secret service. As a result of the riots in Dąbrowa Basin (Zagłębie Dąbrowskie) in June 1921 Skulski resigned. Despite of

difficulties Poland slowly regained stability. Building the harbour and the city of Gdynia as well as creating Central Industrial Region can be called a huge success of this period of time. However, efforts of next prime ministers to build strong Poland were interrupted by the World War II.

Streszczenie

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości po I Wojnie Światowej pierwszym premierem Rzeczypospolitej został Ignacy Paderewski. Jednym z jego największych sukcesów było uzyskanie zapisu w Traktacie Wersalskim o istnieniu Państwa Polskiego oraz wyznaczeniu jego granic. W wyniku traktatu do Polski przyłączono Wielkopolskę, część Pomorza Gdańskiego oraz postanowiono utworzyć Wolne Miasto Gdańsk. Na niektórych terenach (Warmii i Mazurach oraz Górnym Śląsku) postanowiono przeprowadzić plebiscyty. Pomimo wielu osiągnięć, ze względu na napięcia wewnątrz rządu, w grudniu 1919 roku, Ignacy Paderewski złożył dymisję na ręce Józefa Piłsudskiego. Nowym premierem, od 13 grudnia 1919 roku, został Leopold Skulski. Mimo, że jego rządy trwały jedynie 6 miesięcy, udało mu się podjąć wiele cennych inicjatyw. Już w exposé zapowiedział szybkie uchwalenie konstytucji, przeprowadzenie reformy rolnej i poprawę aprowizacji kraju. Wśród przedsięwziętych działań znalazły się m.in.: otoczenie opieką żołnierzy armii gen. Hallera, zaprojektowanie sieci szkół powszechnych i wprowadzenie ośmiodzinnego dnia pracy. Za jego rządów zmniejszono inflację, rozpoczęto reformę podatkową, wprowadzono wspólną walutę i rozpoczęto prace nad ustawą o szkolnictwie wyższym. Skulski dał się poznać jako dobry organizator i zarządca już wcześniej, kiedy pełnił funkcję Nadburmistrza Łodzi. Po półrocznym okresie działalności, m.in. ze względu na odejście z rządu trzech posłów premier złożył dymisję. Jego dotychczasową pracę docenił kolejny prezes rady ministrów – Wincenty Witos, mianując Skulskiego ministrem spraw wewnętrznych. Pierwszy rząd Witosza działał w okresie od 24 lipca 1919 roku do 13 września 1921 roku. W tym czasie ustalił się ostatecznie kształt polskich granic (poza granicą z Litwą), wybuchły trzy powstania śląskie i konflikty na wschodzie kraju, w tym, bardzo ciężka w konsekwencjach, wojna polsko-bolszewicka. Leopold Skulski w tym czasie wizytował okolice frontowe, organizował ewakuację i zabezpieczał miasta przed wpływem rosyjskich służb specjalnych. Na skutek zamieszek w zagłębiu Dąbrowskim w czerwcu 1921 roku złożył dymisję. Mimo trudności Polska powoli odzyskiwała stabilizację. Za wielki sukces tego okresu uznać można budowę portu i miasta Gdyni oraz powstanie Centralnego Okręgu Przemysłowego. Starania kolejnych premierów w budowie silnej Rzeczypospolitej przerwał jednak wybuch II Wojny Światowej.

Wprowadzenie

Dwudziestolecie międzywojenne to dla Polaków okres euforii po odzyskaniu niepodległości. Jednocześnie jest to czas pierwszych od 123 lat samodzielnych decyzji politycznych i gospodarczych. Zjednoczony kraj musi wypracować wspólne zasady i przepisy postępowania, ujednolicić język urzędowy, walutę i politykę. W Polsce, do wybuchu kolejnej Wojny Światowej rządy sprawowało aż 18 premierów. Jednym z nich był Leopold Skulski, którego rządy przypadły na pierwszą połowę 1920 roku. Jakich reform zdążył dokonać? Jakie przedsięwzięcia zostały podjęte? Na te i inne pytania staramy się odpowiedzieć w niniejszym artykule.

Pierwsze, burzliwe lata po odzyskaniu przez Polskę niepodległości to czas prób ustanowienia granic naszego kraju i budowy jedności politycznej i gospodarczej państwa. W niniejszym artykule przedstawiamy działania trzech premierów tego okresu:

Ignacego Paderewskiego, Leopolda Skulskiego i Wincentego Witosa. Celem opracowania jest prezentacja dokonań tych wielkich Polaków, ze szczególnym naciskiem na obecnie mało znaną, a ważną postać Leopolda Skulskiego.

Istnieje wiele opracowań na interesujący nas temat, choć okres rządów Leopolda Skulskiego nie posiada imponującej bibliografii. Podczas pisania niniejszej rozprawy korzystaliśmy m.in. z druków Biblioteki Sejmowej, prac Jacka Gocłona na temat gabinetu Leopolda Skulskiego, „Gazety Łódzkiej” – szczególnie w obszarze łódzkiej działalności premiera, a także wspomnień Wincentego Witosa. Możliwość zaprezentowania szerszego kontekstu dały nam głównie źródła historyczne, jak książka Andrzeja Garlickiego poświęcona Józefowi Piłsudskiemu oraz atlas „Dzieje Polski”, a także artykuły, pochodzące ze stron internetowych Polskiego Radia.

Początek dwudziestolecia międzywojennego to w Europie okres powojennych rozliczeń. Traktat wersalski, który zapewnił Polsce niepodległość i nadał granicom naszego państwa międzywojenny kształt, jednocześnie dla przegranych – Niemców był wyrokiem skazującym na stagnację gospodarczą. W trakcie paryskiej konferencji pokojowej, która odbywała się od 18 stycznia 1919 r. do 21 stycznia 1920 r. Polskę reprezentowali Ignacy Paderewski i Roman Dmowski¹.

Jeszcze przed wejściem w życie postanowień Traktatu Wersalskiego Józef Piłsudski powierzył Ignacemu Paderewskiemu uformowanie rządu. Tak się też stało i 16 stycznia premier i jednocześnie minister spraw zagranicznych Ignacy Paderewski podał skład gabinetu. Jako muzyk, polityk i wygnaniec, który wrócił do Ojczyzny Ignacy Paderewski skonstruował rząd środka pomiędzy obozem piłsudczyków, lewicą i prawicą. Do jego największych osiągnięć niewątpliwie należy zapis w Traktacie Wersalskim o istnieniu i wyznaczeniu granic Państwa Polskiego. Na mocy traktatu do Polski przyłączono Wielkopolskę (choć faktycznie władzę tam przejęli Polacy już w styczniu 1919 r.), część Pomorza Gdańskiego (ten teren przeszedł pod władanie Polaków dopiero w styczniu 1920 r.) oraz postanowiono utworzyć wolne Miasto Gdańsk, pod nadzorem Ligi Narodów. Gdańsk miał własny rząd, konstytucję i politykę gospodarczą. Włączono go jednak do polskiego obszaru celnego i Polska mogła korzystać z portu gdańskiego². Na terenach Warmii i Mazur oraz Górnego Śląska postanowiono przeprowadzić plebiscyty (Warmia i Mazury na mocy plebiscytu, który odbył się w trakcie ofensywy bolszewickiej, prawie w całości zostały przyłączone do Niemiec)³. W kolejnych miesiącach rząd musiał się zmierzyć z narastającym zagrożeniem przy zachodniej granicy. Pomimo udanego powstania wielkopolskiego Niemcy gromadzili wojska przy granicy z Polską i stosowali ostrzał przygranicznych wsi gazem trującym. Pod silną presją wojsk sojuszniczych, które podeszły aż pod Frankfurt Niemcy przyjęły warunki pokojowe

¹ Traktat Wersalski – powrót Polski na mapę Europy. www.polskieradio.pl

² Tamże

³ Dzieje Polski. Atlas Ilustrowany. Warszawa: Demart S.A., 2007

Ententy i podpisały traktat pokojowy 28 czerwca 1919 r. Pomimo tak spektakularnych sukcesów, niespójność wewnętrzna rządu spowodowała złożenie dymisji rządu Ignacego Paderewskiego na ręce Józefa Piłsudskiego. „Z powodu nieprzewidywanych przeszkód, jakie spotykam, czuję się zmuszony do zaniechania dalszych zabiegów w celu utworzenia zwartego, silnego rządu, który by mógł w dzisiejszych czasach pracować z istotnym dla kraju pożytkiem”⁴. Miało to miejsce 4-5 grudnia 1919 r.

Nowy rząd pod wodzą Leopolda Skulskiego rozpoczął swoją pracę 13 grudnia 1919 r. Niestety rozpoczął działania w bardzo niekorzystnym okresie – rosło bezrobocie, produkcja przemysłowa spadała i brakowało środków finansowych na wsparcie działań pobudzających gospodarkę. Jednocześnie młoda demokracja charakteryzowała się znacznym radykalizmem i pogodzenie dążeń politycznych tak różnych partii politycznych jak PSL „Piast”, Narodowego Zjednoczenia Ludowego, Chrześcijańskiej Demokracji i Zjednoczenia Mieszczańskiego wydawało się niemożliwe po porażce rządu Ignacego Paderewskiego. Leopoldowi Skulskiemu udało się to tylko na 6 miesięcy. Leopold Skulski, jako poseł, był współautorem wielu cennych inicjatyw sejmowych, m.in.:

- w sprawie organizacji kas chorych w Łodzi,
- w sprawie otoczenia opieką żołnierzy armii Hallera i umożliwienia im powrotu do miejsc zamieszkania,
- w sprawie zaprojektowania sieci szkół powszechnych,
- w sprawie przewożenia kolejną materiałów opałowich,
- w sprawie konspiracyjnej agitacji partyjnej wśród wojska⁵.

Aby unaocznąć ogrom pracy, jaki stanął przed polskim parlamentem wystarczy przyrzeć się expose premiera. Znalazły się w nim np.:

- szybkie uchwalenie konstytucji,
- przeprowadzenie reformy rolnej,
- poprawa aprowizacji kraju.

Należy pamiętać, że po 123 latach zaborów na ich poszczególnych terenach wykształciły się odmienne ustawy, przepisy a nawet zwyczaje. Jedną z pierwszych decyzji Leopolda Skulskiego po objęciu stanowiska nadburmistrza Łodzi była zmiana języka na pieczęci miejskiej na język polski.

W swoim łódzkim okresie działalności zorganizował obchody Święta Trzeciego Maja⁶ i obchody rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki⁷. Takie pro-patriotyczne działania miały na celu pobudzenie i wzmocnienie poczucia odrębności i jedności narodo-

⁴ www.pid.gov.pl

⁵ Biblioteka Sejmowa; druki sejmowe: RPII/0/1230, 1169, 1121, 1103, 623, 169

⁶ Gazeta Łódzka, 22 kwietnia 1917 roku, R. 6, nr 109, s. 3; 23 kwietnia 1917 roku, R. 6, nr 110, s. 3; 3 maja 1917 roku, R. 6, nr 120, s. 3. Czasopismo ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Biblioteka Cyfrowa – Regionalia Ziemi Łódzkiej

⁷ Pawlak Wacław: Na łódzkim bruku 1901-1918. Łódź: Wydaw. Łódzkie, 1986

wej w Polakach. W trakcie półrocznego okresu rządzenia Skulski skupiał się m.in. na prawach pracowniczych – ubezpieczeniach społecznych, organizacjach zawodowych. W tym czasie powstała i została przyjęta ustawa o ośmiodzinnym dniu i czterdziestoseściogodzinnym tygodniu pracy. Zmniejszono inflację, rozpoczęto reformę podatkową, wprowadzono jednolity podatek dochodowy, wspólną walutę, jednolitą taryfę kolejową. Rozpoczęto prace nad ustawą o szkolnictwie wyższym. W planach była również budowa pierwszego portu morskiego w Polsce. A to wszystko udało się zrobić mając w perspektywie prowadzenie działań wojennych w wojnie z bolszewikami⁸. W kwietniu 1920 r. ministrowi Grabskiemu udało się zgromadzić 47 mld marek, czyli 3 razy więcej niż w 1919 r. Znaczną część tych dochodów miały pochłoniąć przygotowania do działań wojennych (60%), ale również uchwalone podwyżki płac⁹.

Z powodu odejścia trzech posłów z rządu (z PSL „Piast” i PSL „Wyzwolenie”) premier zdecydował o rozwiązaniu gabinetu¹⁰.

W Polsce był to okres szybko zmieniających się rządów. Krótki czas, w jakim premierem był Leopold Skulski skutkowało wieloma trafnymi decyzjami, które docenił jego następca Wincenty Witos powołując Leopolda Skulskiego na stanowisko ministra spraw wewnętrznych w swoim rządzie.

„Pominąwszy jego już wrodzone zdolności i znajomość rzeczy, odznaczał się zawsze trafnością sądu, niezależnością opinii, bezwzględną lojalnością we współpracy, braniem na siebie odpowiedzialności za każdy zrobiony krok, męskim stanowiskiem i zimną krwią i to nawet w najcięższych czasach. Ustąpienie jego gabinetu uważałem też za jeden z największych ciosów, jakie spadły na rząd”¹¹.

Pierwszy rząd Witosy prowadził swoją działalność od 24 lipca 1919 r. do 13 września 1921 r.¹² Wincenty Witos skupiał się głównie na problemach chłopskich, nie interesowała go np. praca nad konstytucją¹³. W tym czasie ustalił się kształt polskich granic (oprócz granicy z Litwą), choć rząd Witosy nie miał w tym udziału. W czasie urzędowania tego rządu wybuchły trzy powstania na Śląsku (sierpień 1919, sierpień 1920, maj-sierpień 1921). Polska przegrała plebiscyt na Górnym Śląsku 20 marca 1921 r. Władzę nad przyznaną częścią terenów Śląska Polska przejęła dopiero 20 czerwca 1922 r.¹⁴.

⁸ Goclon Jacek, A.: „Działalność gabinetu Leopolda Skulskiego w świetle protokołów posiedzeń Rady Ministrów (13 XII 1919–9 VI 1920) i rola rządu w okresie przygotowań do „wyprawy kijowskiej”. *Miscellanea Historico-Iuridica*. 2014 T. 13, z. 1

⁹ Goclon Jacek, A.: Rząd Leopolda Skulskiego (13 XII 1919–9 VI 1920), skład, funkcjonowanie i jego polityka wschodnia. *Acta UL.Fol.Hist.* 2012 T. 88 nr 1

¹⁰ Garlicki Andrzej: Józef Piłsudski 1867–1935”, Warszawa: „Czytelnik” 1990 s. 229

¹¹ W. Witos „Moje wspomnienia”, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990

¹² Rząd Obrony Narodowej – symbol jedności przeciw bolszewikom www.PolskieRadio.pl

¹³ Cimek Henryk: Wincenty Witos a kluczowe kwestie w Sejmie Ustawodawczym (1919–1922). *Polityka i Społeczeństwo*. 2009 nr 6

¹⁴ Dzieje Polski. Atlas Ilustrowany, Demart S.A., Warszawa 2007

Wszystkie trzy rządy musiały się zmierzyć z konfliktami na wschodzie kraju:

- październik–listopad 1918 – marzec 1919 r. z Ukrainą,
- styczeń 1919 – październik 1920 r. z Litwą,
- styczeń 1919 – październik 1920 r. z bolszewicką Rosją; traktat pokojowy podpisano 18 marca 1921 r.

Ostatni konflikt był najtrudniejszy, wojna zakończyła się zwycięstwem Polski, ale kraj poniósł ogromne straty, niemal utracił ponownie swą niepodległość. Na początku lat dwudziestych Polska miała obszar 388 tys. km² i 27 mln ludności. Była zlepkiem wielu narodów a Polacy stanowili 69% ludności. Oczywiście różnorodność narodowości i wyznań niosła ze sobą konieczność ułożenia współżycia i to było jednym z największych wyzwań tego okresu¹⁵.

W okresie rządów Wincentego Witosa miała miejsce najdramatyczniejsza dla Polaków część wojny polsko-bolszewickiej – Bitwa Warszawska. Rozpoczęła się 13 sierpnia 1920 r. Strategię bitwy przygotował Józef Piłsudski na podstawie opracowań gen. Tadeusza Rozwadowskiego i jego Sztabu Generalnego. Wojsko Tuchaczewskiego zostało zmuszone do odwrotu nad Niemen, od 19 sierpnia wojsko polskie przeszło do ofensywy. Pokój zawarto w Rydze 18 marca 1921 r.¹⁶.

Jednym z ministrów w Rządzie Obrony Narodowej był Leopold Skulski. Objął on tekę ministra spraw wewnętrznych¹⁷. W warunkach wojny odgrywał bardzo ważną rolę: wizytował okolice frontowe, organizował ewakuację władz, zabezpieczał Warszawę i inne miasta przed zakusami rosyjskich służb specjalnych, które namawiały sympatyków komunizmu do wystąpień oraz pomocy szpiegom. W wyniku zamieszek w zagłębiu Dąbrowskim 29 maja 1921 r. w czerwcu zrezygnował z pełnienia funkcji ministra.

Po odzyskaniu niepodległości terytoria trzech zaborów różniły się diametralnie – poziomem rozwoju gospodarki, systemami walutowymi, nie były połączone nawet siecią linii kolejowej. Teren byłego zaboru rosyjskiego i Galicja były mocno zniszczone w wyniku działań wojennych podczas I Wojny Światowej. Wojny z Ukrainą i Rosją przyniosły kolejne zniszczenia. Zdecydowanie najlepiej radził sobie Śląsk i tereny zachodnie. Problemy bieżące tak zróżnicowanego państwa pochłaniały bardzo dużo energii i finansów budżetowych. W kontekście takich trudności za ogromny sukces dwudziestolecia międzywojennego należy uznać budowę portu i miasta Gdyni oraz powstanie COP – Centralnego Okręgu Przemysłowego (nie wszystko dało się zakończyć przed wybuchem wojny w 1939 r.)¹⁸.

W czasie dwudziestolecia międzywojennego Polska miała osiemnastu premierów. Wszyscy dołożyli ogromnych starań by podnieść kraj niemal unicestwiony przez

¹⁵ Dzieje Polski. Atlas Ilustrowany, Demart S.A., Warszawa 2007

¹⁶ Tamże

¹⁷ Skulski Leopold, [W:] Polski słownik biograficzny. T. 38 z 159. Warszawa ;Kraków: IH. PAN, 1998

¹⁸ Dzieje Polski. Atlas Ilustrowany. Warszawa: Demart S.A., 2007

123-letnią niewolę. Rola pierwszych trzech z nich, w tym Leopolda Skulskiego była bardzo trudna, gdyż, poza jednoczeniem ziem polskich i wprowadzaniem reform musieli walczyć o stabilność granic i przynależność państwową poszczególnych terytoriów. Mimo to udało się zrobić bardzo wiele. Ich starania przerwał jednak wybuch II Wojny Światowej.

Bibliografia

- Biblioteka sejmowa; druki sejmowe: RPII/0/1230, 1169, 1121, 1103, 623, 169
- Cimek Henryk: Wincenty Witos a kluczowe kwestie w Sejmie Ustawodawczym (1919-1922). *Polityka i Społeczeństwo*. 2009 nr 6 s. 18-26
- Dzieje Polski. Atlas Ilustrowany. Warszawa: Demart S.A. 2007
- Garlicki Andrzej: Józef Piłsudski 1867-1935”, Warszawa: „Czytelnik” 1990
- Gazeta Łódzka, 22 kwietnia 1917 roku, R. 6, nr 109, s. 3; 23 kwietnia 1917 roku, R. 6, nr 110, s. 3; 3 maja 1917 roku, R. 6, nr 120, s. 3, *Czasopismo ze zbiorów Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Łodzi, Biblioteka Cyfrowa – Regionalia Ziemi Łódzkiej*
- Goclon Jacek, A.: „Działalność gabinetu Leopolda Skulskiego w świetle protokołów posiedzeń Rady Ministrów (13 XII 1919-9 VI 1920) i rola rządu w okresie przygotowań do „wyprawy kijowskiej”. *Miscellanea Historico-Iuridica*. 2014 T. 13, z. 1 s. 253-276
- Goclon Jacek, A.: Rząd Leopolda Skulskiego (13 XII 1919-9 VI 1920), skład, funkcjonowanie i jego polityka wschodnia. *Acta UL.Fol.Hist.* 2012 T. 88 nr 1 s. 177-202
- Pawlak Wacław: Na łódzkim bruku 1901-1918. Łódź: Wydaw. Łódzkie, 1986
- Rząd Obrony Narodowej – symbol jedności przeciw bolszewikom”. *PolskieRadio.pl*,
- Skulski Leopold, [W:] *Polski słownik biograficzny*. T. 38 z 159. Warszawa ;Kraków : IH. PAN, 1998
- Traktat Wersalski – powrót Polski na mapę Europy. *www.polskieradio.pl*
- Witos Wincenty: *Moje wspomnienia*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1990
- www.pid.gov.pl*